ڕەنگدانەوەی خۆشەویستی (ئافرەت و نیشتمان) لای شاعیر (عەبدوڵلا پەشێو)

م. سرود ولی اسماعیل
زانکۆی بەغدا/ کۆلێجی پەروەردە/ ئیبن ڕوشد

پێشەکی:

خۆشەویستی و سۆزی عاتیفەت بۆ ئافرەت و بۆ نیشتمان هەر لەو سەردەمەی مرۆڤ چاوی بۆ دونیا کردۆتەوە و خۆی ناسیوەتەوە هەبووە و ئەو خۆشەویستییە کۆن و ئەزەلییە لە گەڵیا تا هاتووە گەشە و زیادی کردووە و بێ پسان بەردەوام بووە ، خۆشەویستی ئافرەت وەکو غەریزەیەك و خۆشەویستی نیشتمانیش بەرانبەر بە هەرجۆرە دەست درێژیی یان داگیرکردنەوەیەك ، هەموو ئەمانە لە شیعری شاعیرانی هەموو دونیا ڕەنگیان داوەتەوە و تەنانەت لای شاعیرانی کورد زۆر ڕوون و ئاشکرایە و باسیان لە خۆشەویستی ئافرەت ، خۆشەویستی نیشتمان . ئەو دوو ئەوینە لە بن نەهاتووە بە شیعر و هۆنراوەی تەڕ و تامدار باسکردووە و لە شیعرەکانیان بەتەواوەتی ڕەنگیان داوەتەوە .

دەتوانین بە ڕاشکاوانە بیسەلمێنین ، کە زوربەی شاعیران ئەم گوێ زەمینە ، چ کۆن و چ تازەیان، شاعیرە کلاسیکییەکان و نوێخوازەکان و بگرە هاوچەرخەکانیش ، بەشێکی زۆر لە دیوانەکانیان بۆ خۆشەویستی نیشتمان تەرخان کردووە ، شاعیرانی کورد هەروەکو شاعیرانی تری دونیا لەم بوارە بێبەش و کەم تەرخەم نەبوون ، تاڕادەییێك ئامانجی نەتەوەکەیان ، ئازار و خواستی گەلەکەیان لە ڕێگای شیعردا دەربڕیوە و ، لەبەر ئەوەی نیشتمانەکەیان بەردەوام لەلایەن دوژمنانەوە ، دوژمنانی گەلی کوردەوە داگیر کراوە .. هەر بۆیە ئەمە بۆتە پاڵپێنەرێکی ویژدانی بۆ شاعیرانی کورد بە زەقی و ڕوون ئاشکرا خۆشەویستی نیشتمان لە شیعرەکانیاندا و لە ڕێگای ئەوینەوە ئەو خۆشەویستییەی خۆیان بۆ چکی بکەرەوە نیشتمان دەربڕیوە و خەڵکییان هانداوە نیشتمانی خۆیان خۆش بووێ و وەکو بیبیلەی چاویان بیپارێزن . بەمە کارێکی گەورەیان کردۆتە سەر مشتومالکردنی بیر و باوەڕی کوردایەتی و ڕێگای ئازادی و سەربەستی و ژیانی بەختیارییان بۆ گەل پیشان داوە و ئەم خۆشەویستییە بۆ نیشتمان لە هۆنراوەکانی شاعیر عەبدوڵلا پەشێو بە ڕوونی و جوان و سیحراوی ڕەنگی داوەتەوە و لە دیوانەکانی لاپەڕەیکی زۆر بۆ ئەم بابەتە تەرخان کردووە ، ویستوویەتی لە ڕێگای شیعرەوە تاکی کورد وشیار بکاتەوە کە چەند وڵات شیرین و خۆشەویستە.

انعكاس الحب والغزل على اشعار الشاعر عبد الله بيشو (المرأة والوطن)

م. سرود ولي اسماعيل
جامعة بغداد / كلية التربية ابن رشد للعلوم الانسانية

الملخص:

من خلال مطالعاتنا ومراجعاتنا وتحقيقاتنا في حياة ونتاج ومواقف شاعرنا (ثةشيَو) وصلنا الى النتائج الأتية:

ــــ يظهر لنا من خلال أشعار شاعرنا (ثةشيَو) انه عاش يعوم بين بحرين عظيمين من الحب ليس بينهما سد ... حب حبيبته وحبه الجامح لــ (وطنه) ، وانعكس ذلك في أشعره ، فكان حب (الحبيبة) مصدر الهامه الشعري مع حب الــوطن ومعالجة آلام وعذابات أمته، تلك الالام والمعاناة يعيش في ضميره .

ــــ (ثةشيَو) يختلف عن الشعراء الذين سبقوه ، فهو من قلائل الشعراء الذي يعلن وبصوت عال وجلي ما يعانيه شعبه الكوردي من مشاكل سياسية وانسانية من خلال كلمات أشعاره وينهض بالهمم ويخاطب كل طبقات امته لتعرية المحتلين والغاصبين وفضحهم ، وسلاحه الكلمات التي باتت أشد تأثيرا من الرصاص عليهم .

ــــ من حيث اللغة ، كتب (ثةشيَو) أشعاره بلغة بسيطة ، سلسة وفي الحين ذاته كانت ترتقي الى مستويات فنية عالية من الرقي والجمال وما يسمى بالسهل الممتنع .

ــــ (ثةشيَو) كان صادقا في تعبيراته ، ولم يكتب أشعاره لأغراض خاصة به ، فيما عدا حب الحبيبة ، أما بقية شعره فهي في بيان ومعالجة مشاكل امته السياسية .

ــــ في أثناء أشعاره يتضح ان هناك رسالة موجهة تسيطر بشكل جلي على الشكل والمضمون .

A reflection of the love and spinning on notice poet Abdullah Taho (Women and the homeland)

M. Swrood weli asmael
Baghdad University / College of Education, Ibn Rushd For Human Sciences

Abstract:

- It is shown to us through the poems of our poet (Pashyo) that he lived floating between two great seas of love with no dam between them… his love for his beloved lady (Yar) and his inordinate love for his (homeland), all of which was reflected in his poems, so the love of (Yar) was the source of his small inspiration with the love of homeland and the treatment of the pains and tortures of his nation.
- (Pashyo) differs from the poets preceding him, he is one of scarce poets who declares with high and clear voice what his Kurdish people suffer of political and human problems through the words of his poems, he rises the mettles and addresses all the classes of his nation to uncover the occupiers and usurpers and expose them. His weapon is words that have more intensive effect that the bullets on them.
- With respect to language, (Pashyo) wrote his poems in a simple and fluent language and at the same time they rise to high technical levels of superiority and beauty and what is named as abstained easy.
- (Pashyo) was sincere and honest in his expressions, and did not write his poems for private purposes, except for the beloved love, while the rest of his poems were in the explanation and treatment of his nation's political problems.
- Within the folds of his poems, it is shown that there is a directed message controlling in an obvious way over the shape and content.

گرنگی توێژینەوەکە :

گرنگی ئەم توێژینەوەیە لەوەدایە ، بە پێی توانا و زانستییانە پەنجە بخەینە سەر لایەنە جوان و دلڕفێنەکانی شیعرەکانی شاعیری ناوبراو ، خۆشەویستی ئافرەت و نیشتمان لای ئەم و شاعیرانی تری گەلەکەمان بە چ شێوە و چۆن هەست و هۆشێکەوە باس کراوە .

هۆی هەڵبژاردنی ئەم توێژینەوەیە :

لەم توێژینەوەیەدا کە بە ناونیشانی ڕەنگدانەوەی خۆشەویستی (ئافرەت و نیشتمان) لای شاعیر عەبدوڵڵا پەشێو)ەوەیە هەوڵ دەدەین پەیوەندی توند و تۆڵی نێوان خۆشەویستی ئافرەت و خۆشەویستی بۆ نیشتمان لای شاعیر عەبدوڵڵا پەشێو بخەینە ڕوو و شییان بکەینەوە و تا بتوانین بەسەر کۆسپی نەبوونی سەرچاوەی پێویست بۆ نووسینی گەلێك بابەتی ئەم توێژینەوەیە سەر بکەوین و هەوڵ و کۆششی خۆمان خستۆتە گەڕ بۆ وەدەستهێنانی سەرچاوەی پێویست بۆ دەوڵەمەندکردنی باسەکەمان .

ڕێبازی توێژینەوەکە :

ڕێبازی وەسفی شیکاریی تیا پەیڕەو کراوە .

ئامانجی توێژینەوەکە :

ئاشکرا کردن و خستنە ڕووی خۆشەویستی ئافرەت ونیشتمان لای شاعیر (پەشێو) و چۆن لە شیعرەکانیدا ئەم دوو خۆشەویستییە بە زەقی و ڕوون و ئاشکرا ڕەنگیان داوەتەوە و مامەڵەیان لەگەڵ دەکات و ئەسپی خۆی لەم بوارە دا دەدات و تیایا سەرکەوتووانە مەبەستەکانی دەچەسپێنێت ، ئێمەش بەپێی توانا شیکردنەوە و ڕاڤەی ئەو شیعرانە دەکەین کە بۆ ئەم مەبەستانە گوتراوە .

ڕێخۆشکردن یان دەروازەیەك بۆ لێکۆڵینەوەکە :

لێکۆڵینەوەکە لە پێشەکی و دوو تەوەری سەرەکی پێکهاتووە و هەر بەشێکیان سێ باس لە خۆ دەگرێت لەگەڵ ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە .

تەوەری یەکەم پێکدێت لە : (١) پێناسەی شیعر و مێژووی سەرهەڵدانی ، (٢) شیعری نوێی کوردیی لە سەرەتای حەفتاکانەوە ، (٣) قۆناغەکانی شیعری پەشێو .

تەوەری دووەم پێکدێت لە : ١) ژیان و بەرهەمەکانی پەشێو ، ٢) ڕەنگدانەوەی خۆشەویستی (ئافرەت و نیشتمان) لای شاعیرانی پێش خۆی ، گۆران وەکو نموونە ، ٣) ڕنگدانەوەی خۆشەویستی (ئافرەت و نیشتمان) لای شاعیر عەبدوڵڵا پەشێو .

- ئەنجامی توێژینەوەکە

چوونە نێو باسەکەوە :

تەوەری یەکەم :

(١) : (أ) شیعر چۆن پێناسە کراوە . (ب) مێژووی سەرهەڵداتی شیعر .

(١) : أ) پێناسەی شیعر :

شیعر وەك لقێكی سەرەكی لە لقەكانی ئەدەب ، هاوتەمەنی ژیانی مرۆڤە و هەر لە سەرەتاوە تا ئێستا چەندین پێناسەی بۆ كراوە ، ئەوەتا (ئیفلاتوون) بە لاساییكەرەوەی شتەكانی جیهانی هەستپێكراو پێناسەی كردووە و ، (ئەرستۆ)ی قوتابیشی پێی وایە لاسییكەرەوەی سروشتە ، (ڕامبۆ)ش وای بۆ چووە كە شاعیر لە هۆنینەوەی شیعردا ئەو بابەتانە دەهۆنێتە ناو كە بەلای خەڵكی ئاساییەوە نەزانراو و هەستپێنەكراون . هۆراس لە پێناسەكردنی شیعر دەڵێت : ((شیعر وێنەكێشانە))[1] . و لەم ڕووەوە بە پێی باسكردنی شیعر لەم تەوەرەدا دواتر چەند پێناسەیەكی دی فەیلەسووف و زانایان و هەر یەكە و بە پێی بیروڕا و بۆچوونی خۆی پێناسەی شیعریان كردووە و لەسەر یەك پێناسە هاوڕا و ڕێك و كۆك نین ، دەخەینە ڕوو . بۆیە دەتوانین بڵێین كە شیعر، شێوەیەكە لە شێوەكانی هونەرە هەرە بەرزو بەهادارەكانی ئەدەب ، وتەیەكە كێش و سەروای هەیە و لە واتایەك زیاتر دەبەخشێ و لە بەیتێكی پتر پێكدێت . باسكردن و پەیدابوونی شیعر دەگەڕێتەوە بۆ باسكردنێكی سروشتی ، كۆنی شیعر لە كۆنی زمانەوە هەڵقولاوە و هەوینی گرتووە ، ((كاتێك زمان گەیشتە پلەی جوانی و سوودبەخشین شیعریش سەری هەڵدا))[2] و ئەوەندە زمان جیهانگیرە مرۆڤ هەر لە سەرەتای ژیانیەوە بەكاری هێناوە و بە درێژایی ڕۆژگار میللەتان گەشەیان پێداوە و پێشیان خستووە. هەر لەگەڵ پێشكەوتنی هزری مرۆڤ و ئەو گۆڕانكاریانەی بەسەر ژیانیدا هاتووە ، لە ژیانێكی سەرەتاییەوە بۆ ژیانێكی پێشكەوتوو (ئەمەش لەبەر پەیدابوون و بەرەو پێشەوەچوونی زمان) بووە هەست بە مرۆڤانە و ئینسانیەتی خۆیان كردووە و تا هاتووە خەیاڵ و سۆزی مرۆڤ وەكو چرۆ غونچە كردووە مرۆڤی ئەو سەردەمە پەنای بۆ شیعر وتنەوە بردووە ، گەلێك وێنەی جوان ، وشەی پاراو و تەڕ و ناسك بە هۆی پێشكەوتنی زمانەوە بەكار هێناوە و سوود لە گیانی شیعرو وێنەكێشانی شیعری بردووە . دیسان هۆراس دەڵێ : ((تەنیا جوانی قەسیدە بەس نییە ، بەڵكو دەبێ ـ سیحرێكی هەبێ كە هەر كاتێك ویستی ، هەستی گوێگر بۆ لای خۆی ڕابكێشێ))[3] . كەواتە لەبەر ئەو ڕەگەزە كاریگەرییانەی ناو شیعردا كە بیر و سۆز و ئەندێشە و شێوازی نووسینەوە دەگرێتەوە ، بۆیە لە هەر كات و ئانێكدا ، لە هەر وڵات و شوێنێكدا شیعر گوتراوە خەڵك بە هەموو جۆرە پلە و پاییەكدا و لە هەر ئاستێكی ڕۆشنگەرییەكدا بووبن ، گوێیان لە شیعر گرتووە و بە تام و چێژێكی كەم وێنە گووتوویانەتەوە ، تەنانەت سەرنجی منداڵانیشی بۆ لای خۆی ڕاكێشاوە ، تەنانەت خەڵكی وا هەبوون و هەن كە گوێیان لە شیعر گرتووە ، یان خوێندوویانەتەوە ڕاستەخۆ لەبەریان كردووە و جارێكی تر وتوویانەتەوە . بۆیە شیعر لە دایكبووی هەست و سۆز و ویژدانە ، زمانی خەیاڵ و پەیوەندیی بە هەموو ئەو شتانەوەیە كە چێژ و دڵخۆشی بە مێشكی مرۆڤ دەبەخشێ . هەر لە بارەی پێناسەكردنی شیعرەوە هۆراس وا باسی شیعر و شاعیران دەكا و دەڵێ : ((مەبەستی شاعیران یان سوود بەخشینە یاخود چێژ پێگەیاندنە ، یان لەیەك كاتدا ئارەزوو بزواندن و لێكدانەوەی پەندەكانی ژیانە))[4] . ئەفلاتون لەو بڕوایە بوو كە شیعر جۆرێكە لە خورپەی ئاسمانی یان شێتگیری خوایی كە تیایدا بە بیروڕای ئەو: ((شاعیرو پێغەمبەرو عاشقان بە یەك دەگەن و هێزێكی ئەفسووناوی هەیە بۆ سەر دەروونی خەڵك))[5] .

ب) مێژووی سەرهەڵدانی شیعر :

زۆر سەخت و ئەستەمە سەری پەتی لەدایکبوون و قۆناغەکانی پەروەردە و بالغبوونی شیعر وەدەست بهێنین ، کاتی ئەم هونەرەمانە پێگەیشت ئەوە لە قۆناغێکی پێشکەوتوو و بوونەوەرێکی پێگەیشتوو بوو ، شیعریش وەکو هونەرەکانی دی زایندەی پێویستییەکانی مرۆڤ بووە لە هەست و سۆز و خەم و پەژارەی خۆی دەردەبڕێت و ئەم پێویستییەش بۆ دەربڕینی ناخی مرۆڤ پێداویستییەکی غەریزییە لەگەڵ پەیدابوونی خودی مرۆڤەوە لەگەڵیا پەیدا دەبێت و گەشە دەکات ، هەر لە ڕوانگەیەوە ئەگەر بە وردی لە مێژووی سەرەتا و سەرهەڵدانی شیعر بکۆڵینەوە دەبینین زاناکانی بواری ئەدەب و زمان لەو بڕوایەدان کە مێژووی سەرهەڵدانی شیعر پەیوەستە بە سەردەمی سەرهەڵدان و گەشەسەندن و پێشکەوتنی زمانەوە ، کەواتە ، ئەوەی تا ئێستا زانست ساغی کردۆتەوە ئەوەیە کە یەکێك لە هۆ هەرە گرنگەکانی گەشەکردنی بیری مرۆڤ و گواستنەوەی لە ژیانی سەرەتاییەوە بۆ ژیانی مرۆڤانە پەیدابوونی زمان بووە ، کە هۆیەکی تێگەیشتنی مرۆڤ و پەیوەندی کردنیان بووە بە هۆی کارەوە ، لە خوێندنەوەی مێژووی ئەدەبی گەلاندا ئەوە دەردەکەوێت بۆمان کە شیعر زۆر زۆر لە پەخشان کۆنترە و وەکو وتمان لەگەڵ سەرهەڵدانی نووسین پاش ئەوە شیعر هاتۆتە کایەوە ، هەروەکو شوکریە ڕەسووڵ دەڵێت : ((١ـ سەرەتا وێنەیەکی خەیاڵی ئەفسانەیی بووە پێش ئەوەی مێژووی واقیعی بێت هەتا داستانەکانیش لە وێنەی ئەفسانەدا بوون پێش مێژووەکەی . ٢ـ شیعر لە کۆنەوە پەیوەندییەکی پتەوی بە خواندەکانەوە هەبووە کە ڕەمزی خورپە و ئیلهامیان بووە ـ وەك چۆن پەیوەندی شاعیر بە خواوەندی هونەرەوە (میوز muse) وەك لە ئەفسانەی یۆناندا باس دەکرێ . ٣ـ پێشکەوتنی شیعر لە کۆندا لە شێوەی شیعری ، ویژدانی ((گۆرانی)دا بووە ، شیعری گۆرانی کۆنترین شیعر بووە ، وەك شیعری (مەلحەمی و شانۆیی) هەتا ئەفلاتون زیاتر گرنگی بە شیعری ویژدانی دا وەك شیعری شانۆیی و داستانی ، شیعری ویژدانی دەربڕینێکی هەستی دەروونی بووە لە خۆشترین ئاوازدا))[6] . زمانی شیعریش لە ڕووی مێژووییەوە زۆر کۆنە ، هەر لەبەر ئەوەیە بۆتە تەوەرێکی گرنگی ناو بۆچوونە فەلسەفییەکان ، سەردەمی ئەفسانە و داستان بە سەردەمی شیعر ناسراوە [7].

بندتۆ کرۆتشە (١٨٦٦ ـ ١٩٥٢) دەڵێ : ((لەدایکبوونی شیعر ، ئەنجامی ڕابواردنێکی خۆشی ، یان ئارەزوویەکی کاتی نەبووە ، بەڵکو پێویستییەکی سروشتی بووە ، زۆر دوورە لەوەی کە بەشتێکی زیادە لە سك دابنرێ ، چونکە یەکەمین هەڵسوکەوتی بیری مرۆڤانەیە))[8] . کەواتە لە قۆناغەکانی سەرەتایی و یەکەمدا زمان سەریهەڵداوە و لە شێوەی وێنە لەسەر تاشە بەرد و ئەشکەوت ، وێنەی قسەکانی کێشاوە دواتر کە بیری کردۆتەوە خەیاڵی کردووە و وردە وردە شیعری وتووە و مێژووی شیعر بووەتە بەشێك لە مێژووی زمان بەگشتی ، بەڵام سەرەتا و وردەکاری دەرکەوتنی نەدۆزراوەتەوە ، بە کورتی ، زمانی شیعر لەگەڵ مێژووی زمان دا هاوتەریبە و بەشێکی جیانەکراوەیە لە جموجۆڵی بیر و ڕوانینی ئادەمیزادی کۆن و هۆکاری دەرخستنی وێنەی خەیاڵێکە هۆیەك بووە تا خواستە دەروونییەکانی پێ دەربڕێ .

(٢) شیعری نوێی کوردی لە سەرەتای حەفتاکانەوە

دوا بەدوای جەنگی جیهانی یەکەم کوردستان کرایە چوار پارچە ، هەر پارچەیەکیش لە دەوڵەتێکدا ئەگەر چی هەندێ جیاوازی لە یاسای حوکمی ئەو دەوڵەتانە هەبوو ، بەڵام لە ڕاستیدا هەموویان لە بازنەی ئیمپریالی ڕۆژئاوا دەخولانەوە سیاسەتی ئەوان پەیڕەو دەکرد و ئابووری وڵاتیان تاڵان دەکرد و میللەتیان دەخستە ژێر باری ڕووتی و برسیەتی و دیلیەتییەوە . بەمجۆرە لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا نەتەوەی کورد دوچاری دوو دەردی مێژوویی بوو بووەوە ، یەکەمیان وەکو زۆربەی نەتەوەکانی ڕۆژهەڵات لە ژێر باری کۆمەڵی چینایەتی دەتلایەوە ، دووەمیان لە هەموو مافێکی نەتەوایەتی و مرۆڤایەتی بێبەش کرا بوو ، بەڵام کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای بیستەم کۆمەڵگای کوردەواری وەرچەرخانێکی بنەڕەتی بە خۆوە بینی چ لە ڕووی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سیاسییەوە بێت و چ لە ڕووی ڕۆشنبیری و سەرهەڵدانی چەندین ژانری ئەدەبی ، جگە لەوەی شیعری کوردی کۆ تی کۆنی شکاند و نوێکاری بە خۆوە بینی چ لە ڕووی ناوەرۆك یا ڕووخسارەوە .

شیعری نوێی کوردی بە چەندین قۆناغدا تێپەڕیوە و توانیویەتی لەگەڵ هەموو ئەو نەهامەتیانە بارە ناخۆشیەکانی نەتەوەکەمان پیایدا تێپەڕیبوو بنیادی خۆی بپارێزێ ، تا دەگاتە ناوەڕاستی سەدەی بیستەم ، نوێکردنەوە نەك شیعر ، بەڵکو ئەدەبی کوردی بەگشتی لەسەر دەستی کۆمەڵە گەنجی ((ڕوانگەییەکان)) بوو ئەمەش لە ساڵی (١٩٧٠) بەولاوە ، کەواتە ((ڕوانگە)) چۆن سەریهەڵدا ؟ لە کام دەرفەتی ڕەخساو توانی (وتەی نوێ ، بیری نوێ ، کرداری نوێ) بە خەڵکی ئاشنا بکات ؟

سەرهەڵدانی ڕوانگە بۆ ساڵی (١٩٦٩) دەگەڕێتەوە ، کاتێ کۆمەڵی ڕۆشنبیری کورد لە بەغدا دەژیان ، لەو سەردەمەی کە هەموو دنیا هەژابوو چ لەلایەنی نوێخوازی یا لایەنی فیکری و سیاسی و فەلسەفییەوە بێت .... هتد . هەڵبەتە ئەم کاریگەرییە نوێخوازییە لە ئەوروپاوە گەیشتبووە وڵاتانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست لەوانەیش عیراق ، بەم شێوەیە نووسەرانی کورد توانییان سوود وەربگرن ئەمەش بەتایبەتی لە ژێر کاریگەری ئەدەبیاتی عەرەبیدا .

لە چاوپێکەوتنێکی گۆڤاری (ئێستا)دا شاعیری نەمر شێرکۆ بێکەس سەبارەت بە ڕوانگە و لە ئەنجامی چی هاتەکایەوە دەڵێت : ((لە کۆتایی شەستەکان و سەرەتای حەفتاکاندا گەڵێ بزوتنەوەی ئەدەبی و هونەری و شەپۆلی نوێخوازی دنیایان گرتەوە ، فەرەنسا بوو بە ناوەندێکی دیاری ڕاپەڕین و هەستانی خوێندکاران و ڕووناکبیران و هونەرمەندان ، ئەمریکای لاتینیش بوو بە قاڕەی دەمە بورکانەکانی شۆڕش و یاخی بوون ، شۆڕشی چەکداری کوردی لە کوردستانی خوراوودا تەقینەوەی خۆیدا بوو ، لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتیشدا جووڵانەوەی نوێخوازی لە هەموو بوارەکانی ئەدەبی و هونەردا بە تەوژمی تازەوە هاتبوونە گۆڕێ ، نوێخوازی ((گەلەری ٦٨)) لە میسر و پێشتریش دەوری گۆڤاری ((شیعر)) لە لبنان و ئینجا گۆڤاری (٦٩)ی شیعری عێراق ، ئەمانە هەموویان لەو سات وەختانەدا بوون کە ئێمەی نوێخوازی کوردیش بە شاعیر و چیرۆکنووس و ئەکتەر و وێنەکێشی تەشکیلییەوە دەمانویست جۆرە تازکردنەوەیەکی هاوچەرخانە بێنینە ناو ئەدەب و هونەری کوردییەوە ، هەردوو شاری سلێمانی و کەرکووك بوون بە دوو ناوەندی گرنگی

ئەم بزووتنـەوە نوێخوازییانـە ، لـە کـەرکووك جگـە لـە ئـەدیب و هونەرمەندە کۆنـەکان پێشتر چـەند ئەدیب و هونەرمەندی عەرەبی نوێخـواز وەك (فاضـل العزاوی) و (جلیـل القیسـی) و (مؤیـد الـراوی) و کەسانی تر هەبوون کە ڕۆڵی بەرچاویان بۆ ئەم تازە کردنەوەیە گێڕابوو ، کاریشیان کردبووە سـەر ئەو شاعیر و نووسەرە لاوانەی کە لـە کـەرکووك دەژیان لـە شـەیتەکاندا ، لـە کوردستـانی خـوارووداا ئەدەب و هونەری کوردی بە گشتی تووشی جۆرە سڕبوون و سستیەك بوو بوو ، بەشی هـەرە زۆری ئەو بەرهەمانەی بڵاودەبوونەوە هەر لە بازنەی زمان و ڕوانینـە کلاسییکیەکاندا دەسوڕانەوە ، ئێمـە هەستمان کردبوو بەوەی کە پێویستیمان بە خوێنێکی گـەرم و تازەترە ، بە زمانی دەربڕینـی نوێ ترە ، بەوەیە کاژەکۆنەکانی زمانی فڕێ بدەین بەشێوەیەکی نوێ مامەڵە لەگەڵ کەلەپووردا بکەینەوە ، سـەرلەنوێ خـەریکی شێلانەوەی بین ، ئەفراندنێکی دیکـەی نـاو زمـان و جوانکاری هەمەچەشـن بخوڵقێنین ، لـەو سـەردەمەدا هاوکات لەگـەڵ بیرکردنـەوەی ئێمـەدا بۆ (وشـەی نـوێ و بیری نـوێ و کرداری نوێ) لە کەرکووك و کفری و شوێنەکانی دیکەی کوردستانیش کۆمەڵە لاوێکی تریش کە لە سەرەتای سەرهەڵدان و نووسیندا بوون ، هەمان خولیاو هـەمان عەشقی تازەکردنـەوەیان لا بـوو ... دواتریش لە پەرەسەندن بوو))[(9)] .

شاعیر عەبدوڵلا عەباس لە بارەی ((ڕوانگە))ەوە دەڵێت : ((ئـەم بەیاننامەیـە چۆن لـە دایـك بـوو ؟! پێشنیازی کێ بوو ؟! ..(سەرەڕای ئەوەی سـەرنجی خوێنـەران بۆ ئـەوە ڕادەکێشم ئەمـە یەکـەم جار نییـە دەسـت بـۆ ڕاسـتی سـەرهەڵدانی ئـەم مەسـەلەیە دەکێشـم و دەیهـرووژێنم بـەڵکو : ـــ لـە چاوپێکەوتنێکا لە گەرمەی باس و خواستی ڕوانگەدا لە گۆڤاری "الثقافـة"ی صلاح الخالص باسم کردووە و لە بیرمە بـرای ئازیز حسین عـارف کـاتی خـۆی گلـەیی لـەو بارەیـەوە لێکردم و تـی حـەزم نەدەکرد جاری خۆت لەو مەسەلانە بدەی .

ـ لـە کـۆڕێکی فراوانـدا لـە هـەولێر لەبەرچاوی جـەماوەرێکی زۆر و بە ئامـادەبوونی برایـان حسـین عـارف و کاکـە مـەم بۆتـانی باسـم کـردووە کـۆڕەکـە تایبـەت بـۆ شیعری صـلاح شـوان و مـن تـەرخان کرابوو .

ـ لـە چـەندان گفتوگـۆی دی ڕۆژنامەنووسـی ئیشـارەتم پـێ داوە بـە ئاشـکرا هـەر لـە سـەرەتاوە حکایەتەکـە وەك ڕوویـدا کـەم دەکـەم زیـادی ناخـەمـە سـەر و دەڵـێم : هەوڵـدان بـۆ دەرچـوواندنی بەیاننامەیەکی ئەدەبی و ڕۆشنبیری (کە دوایی ناوی بانگـەوازی ڕوانگـەی لێ نـرا) بـە جـۆرێ بـێ گۆمی مەنگی ئەدەبی و ڕۆشنبیری کوردی بشڵەقێنێ و تین و تـاو بـدات بـە توانـای بـەهرەی نوێی داهێنـەرانی ئـەدەبیاتی نـەوەی ناوەڕاسـتی شەسـتەکان و سـەرەتای حـەفتاکان بـە پێشـنیاز و دوای کەوتنەکار و پەیوەندی و هاندانی من و ڕەحمەتی جلالی میرزا کـەریم بـوو و کـەس دی نـە ئلقـای لێ بوو ، نە بیری لێ کردبووەوە هەرچی هاتە ناو و خۆی پێوە نازاند و فرسـەتی ((معنـوی)) لێ بینـی من و جلال هانمان دان و سەرەتا بەم جۆرە بوو))[(10)] .

ئەم نوێکردنەوە لە شێوازی شیعری کوردی تا دەهات پەرەی دەسـەند و بە ئاشکرا کاری دەکردە سەر بەرهـەم و داهێنـانی شـاعیرە لاوەکان و بزووتنـەوەی ئـەدەبی کوردی و پـاش بەیاننامـەی ١١ی ئادار کۆمەڵێك ڕۆژنامە و گۆڤاری کـوردی بڵاوبووە و دەرگایـەکی بـاش بۆ بڵاوکردنـەوەی بەرهـەمی

ئەدیب و شاعیران والاّ بوو . ئەمەش وای کرد بە ئاسانی ئەو بەرهەمانە بگاتە دەستی خوێنەران و بلاّوبوونەوەی بیری تازە و ڕێبازی نویٚ لە نێوان هەوادارانی شیعر و ئەدەبی کوردی .

(٣) قۆناغەکانی شیعری پەشێو

شیعری کوردی لە حەفتاکانا پێی نایە قۆناغێکی ترەوە ، قۆناغێکی تر لە دەربڕین ، (پەشێو) وەنەبیٚ لەو گۆڕانکاری هاتنە کایەی نوێخوازی لە شیعری کوردیدا ، وەکو وتمان لە کۆتاییەکانی شەستەکان و سەرەتای سالاّنی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو هەموو دنیا هەژاندبوو چ لەلایەنی نوێخوازی یا لایەنی فیکری و سیاسی و فەلسەفییەوە بووبێت ، هەروەکو شاعیرانی ئەو سەردەمە ، بە سەرەتا و دەسپێکی تەقینەوەی بەهرەی شیعری پەشێو دادەنرێت و یەکێك بووە لەو شاعیرە نوێخوازانەی دوای (گۆران) کە خاوەن دەنگی خۆیەتی چ لە بواری شێوازی شیعری بیٚ یان دنیای شیعر و نوێخوازی لە شیعردا ، و کاریگەری شاعیرانی سلێمانی ، گۆران و دیلان و هەردی زۆر زەق لە شیعرەکانیا دەردەکەوێت ، پەشێو خۆی دان بەم ڕاستییە دەنێت و دەلێت : ((من شیعرێکی هەردی و گۆران بەهەموو دنیا نادەم ، کاتی خۆی هەموو ڕازی تەنیایی هەردیم لەبەربوو و تا ڕادەیەکی زۆریش بە حاجی قادری کۆیی کاریگەر بووم))[11] .

ئەگەرچی بەشدار نەبوو لە بەیاننامەکەی (ڕوانگە)ییەکان ، بەلاّم ئەو سۆز و عاتیفەی لەگەلٚ ئەو بزووتنەوەیە شیعرییە دەجوولاّیەوە ، بەلاّم هەر خۆی بیر و بۆچوونی نێگتفی بەرانبەر بەو بەیاننامەیەی هەبوو ، لەم بارەوە پەشێو دەلیٚ : ((قەناعەتیشم وایە ئەو بەیانە دەرچووبایە یان دەرنەچووبایە هیچ کاریگەری لەسەر ڕەوتی ئەدەبی نەبوو))[12].. ئەو هەر لە سەرەتای ئەزموونی شیعرییەوە شێوازێکی تایبەتی بۆ خۆی پەیڕەو کرد ، چ لە ڕووی بنیادی زمانەوە چ لە ڕووی چۆنیەتی بەرهەمهێنانی شیعرییەوە بێت تاقیکردنەوەی تایبەت بەخۆیە هەیە ، کوردستان سەرچاوە و هەوینی شیعری و دەوڵەمەندکردنی ئەزموونی شیعری شاعیر (پەشێو) بووە ، لەم ڕووەوە خۆی دەلێت : ((سەرچاوەی شیعریم کوردستانە بە گشتی من تا ئێستاش کوردستان وەك ولاّت دەبینم))[13] .

(پەشێو) سوود لەو گۆڕانکاریانەی سەردەمی خۆی بینیوە و بەلکو ڕۆلێکی تایبەت و باشی نوێخوازی لەو قۆناغەدا بینیوە توانای شیعری لە فەزایەکی دیار و سەرکەوتووانە گەشەی سەندووە و بابەتە شیعرییەکانی گۆڕانی بەرچاو بەسەردا هاتووە و هەنگاوی باشی ناوە لەم بوارە و گەیشتووەتە ئەو ئاستەی کە بە شیعری تازە و کاریگەر و داهێنان ناو و نازناوی تایبەت بەخۆیەوە هەبێت . وە بۆ سەلمندنی ئەم بۆچوونەمان پشت بە بیروڕای چەند شاعیر و ڕووناکبیرێکی لای خۆمان دەبەستین و دەیانخەینە ڕوو ، لەم بارەیەوە شاعیر شێرکۆ بێکەس ، کە خۆی یەکێك بووە لە بزووتنەوەی ڕوانگە ، بەلاّم ڕۆلی (پەشێو) بەرز دەنرخێنێت و دەلێت : ((ئێمە ناتوانین باس لەو تەوژمی نوێخوازییە بکەین ، کە لە سەرەتای حەفتاکاندا هاتە ناو دنیای شیعری کوردییەوە ، ئەگەر باس لە بەهرەی ئەفراندنی (پەشێو) نەکەین ! بەتایبەتی ئەو چرایەکی ئەم نوێکردنەوەیە و ڕوانینە تازەیە بوو ، لە دەڤەری هەولێردا نوێکردنەوە بە مانای زمانی دەربڕینێکی جیاواز ڕوانینت بە مانای جیهانبینییەکی تر))[14] .

ئەگەر بە وردی سەیری زمانی شیعری لای شاعیر (پەشێو) بکەین دەبینین کە وشەی سادە و دوور لە هەر جۆرە ئاڵۆزی و بە زمانێکی پوخت و پاراو ئەوپەری تام و چێژی بە شیعرەکانی بەخشیوە و هەروکو گووتمان سوودیش لە شاعیرانی پێش خۆی بینیوە و بە زمانێکی سادە و ساکار و پڕ واتا دەدوێت، کە ئەمە دیارترین سیمای نوێبوونەوەبە لە شیعرەکانی پەشێودا، هەر لەبەر ئەم هۆیانەیە دا . عەبدوڵڵا حەداد لە بارەیەوە دەڵێت : ((زمانی شیعری پەشێو ئەو وێنە شیعرییە جوانانەی داهێناون ، دیارترین سیمای نوێبوونەوەیە لە شیعرەکانی دا))[15].

سەبارەت سات و وەختی نووسینی هۆنراوەکانی ، ئاخۆ هۆنراوەکانی بەپێی قۆناغی زەمەنی دیار هەڵبژاردووە و نووسیوونی ، یان پەیوەندی بە ئەزموونی شیعرییەوەی هەیە ؟ لە وەڵامدا پەشێو وتی : ((لەسەر پانتایی ژیانی شیعرییم درێژ دەبن ، لەدایك دەبن ، نەشونما و گەشەدەکەن ، بەڵام بە پێی تەمەن جیاواز دەبن ، لەوانەیە شیعرێك کاتێکی درێژ پاش شاعیر بژی ، یان پێش خۆی لەناو دەچێ ، بەڵو هەندێ جار بە مردوویی لەدایك دەبێ ! من لەوانەم شەرم لە "ساوابوونی" هۆنراوەکانم ناکەم ...))[16].

هەروەها کاریگەری دوورە وڵات و ژیانی تەراوگە و شوێن و فەزای غوربەت بە ڕوونی لە شیعرەکانی زوربەی ئەو شاعیرانە و بەتایبەت لای شاعیر (پەشێو) ڕەنگیان داوەتەوە و تازەگەری لە شیعرەکانیا بەتەواوەتی هەستیان پێدەکرێت و و ئیلهامی لە جوانی کوردستان و فولکلۆری وەرگرتووە ، هەر بۆیەکە د. کەمال مەعرووف وا لە بارەی پەشێوەوە دەڵێت : ((پەشێو لە سەرەتای ساڵانی حەفتاکان یان بڵێن سەرەتای دەستپێکردنی شیعری (شەونامە) و (شەو نییە خەوتان پێوە نەبینم) وەکو شاعیرێکی تازە ڕۆڵێکی بەرچاوی بینیوە لە شیعری نوێی کوردیدا ، شیعرەکانی چ لە ڕووی ڕوخسارەوە چ لە ڕووی ناوەرۆکەوە گۆڕانێکی گەورەی بە خریەوە بینیوە ، (پەشێو) یەکێکە لەو شاعیرانەی کە لە سەرەتای شیعردا بایەخی بە جوانی دەدا .))[17].

(پەشێو) ئەو دەنگە نوێخوازە بوو ، کە لە دەڤەری هەولێر سەری هەڵدا و توانی ئەو نوێکردنەوەیە کە لە سلێمانی و کەرکووك سەریان هەڵدا و لەلایەن شاعیرە لاوەکانی ئەو دوو دەڤەرە پەیڕەو دەکران بیگوازێتەوە بۆ هەولێر و زەمینە بۆ بڵاوبوونەوەی خۆش بکات . هەر لەم بارەوە شاعیر لەتیف هەڵمەت ئەوەمان بۆ دەخاتە ڕوو کە (پەشێو) دەوری سەرەکی باڵای هەبووە لە نوێکردنەوەی شیعری کوردیدا بەتایبەتی لە دوای ساڵانی حەفتاکان دا لە دەڤەری هەولێر دا و ئەوەشی ڕوونکردۆتەوە کە پەشێو بە نوێخوازی ڕەها نییە و بڕوای بە نوێخوازییەکی سنووردارە لە شیعردا ، ئەمەش نەك هەر بیرو بۆچوونی (پەشێو) بێت ، بەڵکو ئەم بۆچوونە ڕای زۆر لە شاعیرانی میللەتانی تریشە وەك شاعیرانی لای (فارس و تورك و عەرەب)[18].

بۆیە کە باس لە ئەزموونی شیعری تازە کوردی دەکەین و ئەو قۆناغەی پیا ڕەت بووە ، (پەشێو) شوێنێکی دیاری هەیە لەو قۆناغە دا و وەکو هەموو شاعیرانی دی بەچەند قۆناغی جیاجیا گوزەر و تێپەڕیوە و هەر قۆناغێکیش بەند بووە بە بارودۆخی وڵاتەوە بە گشتی و ئەو دەڤەری شاعیر تیا ژیاوە بەتایبەتی . بۆیە بەڕای ئێمە شاعیر بە سێ قۆناغی شیعری جیا تێپەڕیوە و لە هەر

قۆناغێکیشدا کۆمەڵێك شیعر یان دیوانی بلاٌوکردۆتەوە و کاریگەری خۆیان هەبووە لە سەر عەودالاٌنی شیعری نوێی کوردی .

قۆناغی یەکەم : پەشێو لە نێوان سالاٌنی (١٩٦٥ ــ ١٩٧٣)دا ، لەم قۆناغە چالاکی و گەرم و گوڕییەکی تەواو پێوە دیار بوو ، چونکە سەرەتای هەڵقوڵینی بەهرەی نووسینی شیعر و سەردەمی لاویەتی بوو ، ئەو دیوانانەی بلاٌویان کردەوە لەو ماوەیە ئەمانە بوون :

١ــ فرمێسك و زام : ئەمە نۆبەرەی شیعرەکانیەتی کە لە ساڵی ١٩٦٧ بلاٌوی کردۆتەوە و دەگەڕێتەوە بۆ تەمەنی گەنجایەتی ، کۆی شیعرەکانی ئەم دیوانە (١٩) پارچە شیعرییە و ڕێبازی ڕۆمانسییەتی پەیڕەو کردووە لەو شیعرانە باری سیاسی تیا ڕەنگیان داوەتەوە ، بەلاٌم شیعری دڵدارییان زیاترە .

٢- بتی شکاو : دووەم بەرهەمی شیعریەتی و لە ساڵی (١٩٦٨) بلاٌوی کردۆتەوە ، (١٦) پارچە شیعری لەخۆ دەگرێت .

٣- شەوانەی شاعیرێکی تینو : ئەم دیوانە لە (٢٣) پارچە شیعری تەڕ و ناسك پێکهاتووە و وەکو شاعیرێکی نوێخواز هاتۆتە مەیدانەوە و بە تەواوەتی گۆڕانکاری لە ڕوخسار و ناوەرۆکی شیعرەکانیا دیارە و هەنگاوی بەرەو نوێخوازی لە شیعر وتنەوەدا ناوە و نازناوی زیاتر لە ئاسمانی شیعر درەوشاوەتەوە و کۆمەڵێك وێنەی شیعریی جوانی بەکارهێناوە لە شیعرەکانی ناو ئەم دیوانەی دا . ٤- دوانزە وانە بۆ مندالاٌن : کۆمەڵە شیعرێکی ئێجگار دڵرفێن و جوانن و هەر دوای بلاٌوبوونەوەی ئەم کۆمەڵە شیعرییەی خوێنەرێکی باش بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە و تیایە هەستی نەتەوایەتی لای تاکی کورد بەهێز کردووە و هەروەك پەشێو خۆی دەڵێت : ((خاڵی وەرچەرخانم (دوانزە وانە بۆ منالاٌنە) پێم وایە ئەوەم بۆ منالاٌن نەنووسیبا و لە کەرکووکیش نەمخویندبایە ئەو بایەخەم پێ نەدەدرا ، چارەنووسی من چ وەك مرۆڤ چ وەك شاعیرێکی تر دەبوو))(19) .

قۆناغی دووەم : پەشێو لە غەریبایەتی و دوورە ولاٌت (١٩٧٣ ــ ١٩٩٠) لە دوای ساڵی ١٩٧٣ پەشێو کوردستان بە جێ دێڵێ و بۆ تەواوکردنی خوێندن ئەکادیمی لە بواری ئەدەبی کوردیدا ڕوو دەکاتە یەکێتی سۆڤیەتی ئەو سەردەمە و بەهۆی سەرقاڵی بە خوێندن و دابڕان لە شاعیرە نوێخوازەکانی کوردستان لەو سەردەمەدا تەنیا یەك کۆمەڵە شیعری بلاٌوکردەوە ، ئەم قۆناغەش درێژەپێدەری قۆناغی یەکەمە ، بەلاٌم لەم قۆناغەدا زیاتر وێنەی جوان و سەرنجڕاکێشمان بۆ دەکێشێت ، دیوانەکەی بریتییە لە : (شەو نییە خەوتان پێوە نەبینم) ، و ساڵی ١٩٨٠ لە بەغدا بلاٌودەبێتەوە و (٦٥) پارچە شیعر لە ئامێز دەگرێت ، ئەم کۆمەڵە شیعرە جیاوازە لەوانی تر ، چونکە دابەش کراوە بۆ دوو بەش ، بەشی یەکەمی ئەو شیعرانەی لە خۆگرتبوو کە لە ناو ولاٌت نووسیبوونی بە ناوی (ڕۆژ نییە لێتا تووڕە نەبم) هی سالاٌنی (١٩٧٣ و ١٩٧٦)ن و ژمارەی شیعرەکانی (١٣) شیعرن . بەشی دووەمی شیعرەکانی هی دەرەوەی ولاٌتن بە ناوی (شەو نییە خەوتان پێوە نەبینم) و ژمارەیان (٥٢) پارچە شیعرن و سەرجەم شیعری ئەو دوو قۆناغەش لە ساڵی (٢٠٠٦)دا بەیەك دیوان بلاٌوکردۆتەوە بەناوی (پشت لە ناوو ڕوو لە کرێوە) .

شاعیر ئەنوەر مەسیفی دەربارەی دیوانەکەی پەشێو (دوانزە وانە بۆ منالآن) لەو بڕوادایە کە پەشێو زیاتر وەك شاعیرێکی نوێخواز دەرکەوتووە و بەهۆیەوە پتر بە ڕووی خەڵك ئاشنایەتی پەیدا کردووە و دەڵێت : ((دەورێکی کاریگەری هەبوو ، کە منالّی کوردی فێری کوردایەتی ، خۆشەویستی نیشتمان ، جوانی کوردستان دەکات))[20].

قوناغی سێیەم : قۆناغی دوای ڕاپەڕین (١٩٩١ ـ ٢٠٠٦) : بێگومان دوای ڕاپەڕینەکەی ساڵی ١٩٩١ گۆڕانکاری بنەڕەتی لە ژیانی کۆمەڵی کوردەواری و کوردایەتی ڕوو دەدات و کوردستان ڕوو لە قۆناغێکی نوێ دەکات ، ئەو گۆڕانکاریەش بێگومان لایەنی ئەدەبیش دەگرێتەوە و کاریگەری خۆی دەبێت لەسەری ، هەر لەو چەند ساڵانە گەلێ دووچاری کێشەی ناوخۆیی دەبێتەوە ئەویش شەڕی براکوژی بوو ، بۆیە ئەم قۆناغە بۆ شاعیر و نووسەران جیاواز بوو لە قۆناغەکانی دی ، هەندێکیان وشەی زبر و بگرە وشەی ناخۆش و جنێویشیان لە بەرهەمەکانیان بەکار دەهێنا و دابەش بوون بەسەر دوو بەرەدا ، کەچی پەشێو لەم بارەوە توانی جڵەوی خۆی ڕابگرێت و سەنگی تەرازووی خۆی بەلای هیچ یەك لەو بەرانە نەشکێت و بەتەواوەتی دژی ئەو جۆرە شەڕ و جنێودانە بەیەکتر وەستا و دژی ئەو جۆرە شەڕانە بوو .

دیوانی برا کوژی : پاش ڕاپەڕینەکەی ساڵی ١٩٩١ و لە ساڵی ١٩٩٢دا و پاش (١٩) ساڵ دوورکەوتن و دابڕان لە خاکی نیشتمان ، پەشێو دەگەڕێتەوە وڵات ، و بۆ جاری دووەمیش لە ساڵی (١٩٩٤) دێتەوە بۆ نیشتمانەکەی و لەو سەردەمە وڵات تووشی شەڕی ناوخۆ بووبووەوە ، لەو سات و کاتانەدا دیوانێکی بەناو (دیوانی برا کوژی) بڵاوکردەوە کۆمەڵێك شیعری سیاسی تایبەت بوو بە قۆناغە دیارەکانی گەلی کوردەوە بوون و لێرەدا خودی پەشێو ئەوەمان پێ دەڵێت : ((چارەنووسی برا کوژی زۆر لە چارەنووسی (دوا وانە بۆ منالآن) نزیکە ئەگەرچی مەودای دوور و درێژ لە نێواندایو ، بەلآم هەردووکیان لە بارودۆخی سیاسی لە ڕادەبەدەر و ئاڵۆز لەدایك بوون))[21].

دیوانی بروسکە چاندن : دوای بیست ساڵ دابڕان لە بڵاوکردنەوەی بەرهەمی شیعری ، کۆمەڵە شیعری (بروسکە چاندن) دەخاتە بەردەست و دیدەی خوێنەرانەوە ، ئەم دیوانە (٨٠) پارچە شیعر لەخۆ دەگرێت ، کە ساڵانی (١٩٧٣ ـ ١٩٨٩) نووسراون و لە ساڵی (٢٠٠٩) لە چاپ و بڵاویانکردۆتەوە ، ئەم دیوانە داڕشتەی زۆر کورتە و مانای قووڵ و فراوان دەبەخشن و هۆکار و کاریگەری چەند ساڵی دابڕانە لە هۆنینەوەی شیعر ، پەشێو دەڵێت : ((ماڵ بە کۆڵ و تەنهایی و دڵەڕاوکێی خۆم هۆی بنچینە پشوودانە درێژەن))[22].

دیوانی بەرەو زەردەپەڕ : لە ساڵی (٢٠٠١) بڵاوی کردۆتەوە ، ژمارەی شیعرەکانی ناو ئەم دیوانە (٨٣) شیعرن و بەرهەمی ساڵانی (١٩٨٩ ـ ٢٠٠١)ن ، لێرە شاعیر هەست بە غوربەت و نامۆبوون لە دوور وڵات دەکات . لەم دیوانەی دا پەشێوی شاعیر وێنەی شیعری ڕەنگین و وشەی سادە و زمانێکی ناسك و پاراوی بەکارهێناوە بەشێوەی جەڤەنگ و شیعرەکانی لەم دیوانە زۆر جیاوازن لەگەڵ شیعرەکانی ناو دیوانی برا کوژی دا و زیاتر پەنای بردۆتە بەر فولکلۆر و سوودی لێ بینیوە .

لە دیدارێکدا لەگەڵ ئەحمەد میرە دا ، پەشێو بەم شێوە دەدوێت : ((قۆناغی ئەو دواییە زۆر دڵ ڕەقم بەرامبەر بە خۆم بەهیچ شتێك دڵم ئاو ناخواتەوە ، پێم وایە گرانترین شتیش شیعرە ، چونکە

له هیچ شتێك پێرفێكت نییه ، بۆیه دەترسم شت بلأوبكەمەوە زۆر حەساس بووم و نازانم ئەوە نەخۆشییە ...))[23].

دیوانی بروسكەی ئاشقێكی زگماك : ئەم دیوانە شیعرە لە ساڵی (٢٠٠٦) بلأوكردۆتەوە و (٢٦) پارچە شێعر دەگرێتە ئامێزی خۆی ، لەم شیعرانەی دا زیاتر بیر لە وڵات و دوورە وڵات و یادكردنەوەی قۆناغە جیاجیاكانی ژیانی دەكاتەوە .

تەوەری دووەم

١. ژیان و بەرهەمەكانی شاعیر پەشێو

ناوی تەواوی پەشێو : پەشێوی شاعیر ناوی (عەوبدوڵڵا كوڕی مەلا شێخ محەمەدی عومەری بێركۆتی)یە باوكی مەلای گوندی بێركۆت بووە ، بە گوێرە پێناسەكەی لە ساڵی (١٩٤٦)[*] لە گوندی بێركۆتی سەر بە پارێزگای هەولێر لەدایكبووە . پەشێو خۆیشی ئەوە دووپات دەكاتەوە . بۆ خوێندنیش دەچێتە شاری هەولێر و برەو بە خوێندن دەدات ، هەڵبەت لەو سەردەمانە خوێندن بە زمانی عەرەبی بووە لە قوتابخانەكاندا و هەر لە شاری هەولێر خوێندنی ناوەندی و دواناوەندیی تەواو كردووە . لە ساڵی خوێندنی (١٩٦٨ ــ ١٩٦٩) بڕوانامەی لە پەیمانگای مەڵبەندی مامۆستایانی هەولێر بەدەست هێناوەو ئەو سەردەمە خوێندن لە پەیمانگای مامۆستایان یەك ساڵ بووە ، لە ساڵی (١٩٧٠) بۆ یەكەم جار لە گوندی (كەندالْ) دادەمەزرێت وەكو مامۆستاو دواتر لە گوندی (عەلیاوە) وانە دەڵێتەوە و دوای ساڵێك دەگوازرێتەوە بۆ قوتابخانەی (هەردی) لە هەولێر و دواتریش لە قوتابخانەی (ڕوناكی) تا ساڵی (١٩٧٣) مامۆستا بووە . لە ساڵی ١٩٦٨ بە شیعری (دوانزە وانە بۆ منالآن) بەشداری میهرجانی یەكەمی شیعری كوردی دەكات لە شاری كەركووك و دەبێتە مایەی سەرسووڕمان و كێشانی خوێنەران بۆ لای خۆی ، لە كۆتایی ساڵی (١٩٧٣) بۆ وەدەستهێنانی بڕوانامەی ئەكادیمی بالأ ڕوو دەكاتە یەكێتی سۆڤیەت و لەوێ دەگیرسێتەوە و لە پەیمانگەی (موریس توریس بۆ وەرگێڕان) لە مۆسكۆ دەست بە خوێندنی ئەكادیمی دەكات و لە ساڵی (١٩٨٣) بڕوانامەی دكتۆرا لە ئەدەبی كوردی وەدەست دێنێ .

(پەشێو) یەكێكە لە شاعیرە هاوچەرخە ناودارەكانی كورد و هەروەها یەكێكە لەو شاعیرە بەناوبانگانەی گەلەكەمان كە دەوری باڵای هەبووە لە نوێكردنەوە و پێشخستنی شیعری لەبەر ئەوەی كراوە و زانیارییەكی باشی هەبووە لەسەر ئەدەب و ڕۆشنبیری عەرەبی و ڕووسی ئەورووپیدا ، هەڵویستی دیار و نەگۆڕاو و شۆڕشگێڕانەی هەبووە شان بەشانی خەباتی گەلەكەی و گەلانی مرۆڤایەتی .

لە دیمانەیەكدا كە گۆڤاری (الثقافة الجدیدة) لەگەڵیا سازی كردووە و لە وەڵامی پرسیارێك : ((ئێستا عەبدوڵڵا پەشێو لە كوێ دایە ؟ پەشێو دەڵێت : ـ من هەم ، لە فنلەندا دەژیم ، بوونی هەمیشەییشم لەناو هەڵبەست و خەمی خۆم و نیشتمان و مرۆڤایەتیی دایە و سەرگەرمی لە چاپدانی چوارەمی سەرجەم بەرهەمە شیعرییەكانم بە كوردی .

هەروەها لە وەڵامی پرسیارێكدا سەبارەت شیعری كوردی ئەمڕۆ چۆن دەبینی ؟ نەوەكان ؟ ناوەكان ؟ ئاستی شیعرەكان ؟ ئاخۆ بزاڤێكی نوێخوازی بەدی دەكرێت نەوەی نوێ لە شاعیران

ئالأكەی بەرزبکەنەوە ؟ لە وەلأمدا پەشێوە وتی : ((بە ڕاستی ئەمە پرسیارێکی قورس و ئالۆزە ، لە نووسینی شیعردا یەکەم شت پێویستی بە شارەزاییە بە ئامێر و کەرەستەکانی شیعر ، و گرنگی زمان ، جەنگاوەر ناتوانێ بچێتە بەرەی جەنگەوە بەبێ چەك و جەنگی شیعریش زمان چەکەکەیەتی ، ئاخۆ نەوە تازەکانمان چۆن مامەڵە لەگەڵ زماندا دەکەن ؟ بەڵێ لەوێدا هەندێ ناو هەن لە نەوە تازەکان بەردەوامن لە نووسیندا بەتایبەت نەوەکانی هەشتاکان نووسینی باش و دیاریان هەیە هەندێکیان شارەزایی لە زمان و بەتایبەت شیعرەوە هەیە و ئاگایان لە دابونەریتی شیعر هەیە و نەوەیەکی پڕ بەخشندەن بەلأم نامەوێ ناوی کەس بهێنم نەخوازە ناوی یەکێکانم لەبیر بچێت ، ئەما نەوەکانی نەوەدەکان ئەمانە چاویان بە مانگی دەستکرد کردەوە ، ئینجا ئەنتەرنێت ..))[24].

٢. ڕەنگدانەوەی خۆشەویستی (ئافرەت و نیشتمان) لای شاعیرانی ڕۆمانێتیك ، گۆران وەك نموونە :

شاعیرانی کورد تا ڕادەیێك بارودۆخی کورد و ئامانجی نەتەوەکەیان لە شیعردا دەربڕیبوو ، بەمە کارێکی گەورەیان کردبووە سەر مشتوماڵکردنی بیر و باوەڕی کوردایەتی و ڕێگای ئازادی و سەربەستی و ژیانی بەختیاری بۆ گەل پیشان دابوو ، لەلایەکی تریشەوە دەربڕینی سۆز و عاتیفەت و خۆشەویستی بۆ ئافرەت و نیشتمان لایەنێکی تری پان و بەرین لە شیعری شاعیرانی کورد گرتۆتەوە و ئەم جۆرە خۆشەویستییە زۆر جاریش بە خۆشەویستی ئەفلاتونی دەناسرێت و هەر لەم پێودانگەوە خودی ئەفلاتون ئەوەمان پێ دەڵێت : ((شاعیر ، بوونەوەرێکی پیرۆزی ناو حەوت تەبەقەی ئاسمانە ، جووتی باڵی هەیە ، هەتاکو سرووش و ئیلهامی پێ نەبەخشرێ ، ناتوانێ داهێنان بەرپا بکات ، هەر ئەو کاتەش ، ئەقڵ و هۆشی خۆی بزر دەکات ، هەر لێرەشەوە ، ئەو کاتەی ئادەمیزاد ئەقڵی خۆی بزر نەکاو هۆشی لەلای خۆی نەمێنێ ، ئەو کاتە توانای هۆنینەوەی شیعری نابێت و ناشتوانێ پێشبینیی شتی نادیار بکات .. بۆیە ئەم ئادەمیزادانە ، هەرگیز توانای ووتنی ئەم شیعرە نایاب و بەرزەیان نابێ ، تەنیا ئەوانە نەبن کە خۆیان لە خۆیاندا شاعیرن...))[25].

ئەم وتەیەی ئەفلاتوون بە تەواوەتی ڕاستە ، چونکە خۆشەویستی ، هەر جۆرە خۆشەویستییەك بووبێت ، گەر لە ویژدانی خودی مرۆڤەوە هەڵنەقولأبێت ، ئەوە ناکرێ بە خۆشەویستی ڕاستەقینە بزانرێت ، بۆیە خۆشەویستی جۆرێکە لە پێداویستی بوونی ژیان و مانەوەی مرۆڤ فەرزی دەکات و ئیلهام لەو خۆشەویستیە ئەزەلییە وەردەگرێت و بە باڵی خەیاڵ بەرەو ئاسمان بەرز دەفرێت .

گۆران هەر لە تافی منداڵی و سەردەمی لاوێتییەوە خۆشەویستی لای پیرۆز بووە ، خۆشەویستییەکی پاك و بێگەرد ، هەرچەندە تێڕوانینی بۆ ئافرەت گۆڕاوە لە نیگایەکی پاك و بێنازەوە بۆ قۆناغی ئارەزوو و هەوەس ، ئەم خۆشەویستییەی دواتر زۆر زەق لە شیعرەکانیا ڕەنگیان داوەتەوە و بەدی دەکرێن و دواتریش لە قۆناغی ڕۆمانسیەتدا پەیوەندییەکی هەستیار بە جیهانی دەوروبەری خۆی هەبووە ، کە ئەو پەیوەندییەش جوانی ئافرەتە و زۆر لەلا پیرۆز و ڕێزی لێی گرتووە و بایەخی پێی داوە و ئەو جوانیە بووە بە سەرچاوەی ئیلهامی شیعر وتنەوەی بۆ جوانی ئافرەت ، گۆران وەك خۆی دەڵێ : دڵێکی بە پەرۆشی بۆ ئافرەت هەیە و زەبوونی دڵە .. ئەو

ناتوانێ بۆ لەحزەیەکیش بێ چاو لە جوانی بتروکێنێ ، جا چ لەسەرەڕێیەکا بە ئافرەت گەیشتبێ ، یان قولنجێکی عەباکەی لاچووبێ و لەشولاری دیبێ ، یا ماوەیەکی دوور و درێژ دڵداری بوو بێ ، ئەمانە لە ڕووی جوانی پەرستیەوە ، هەمان کاری گەورەیان کردۆتە سەر هەستی شیعریانەی وروژاندووە و لەناو دەروونیدا گلپەی سەندووە و تا هاتووە هێز و تینی بەرانبەر بەو خۆشویستییە پەرەی سەندووە :

ژنە لە جیلوەیی حوسنی بە عیشق نەکا تەعزیز
ژنە کە قووت نەخاتە خەیاڵی ڕەقص ئەنگیز
ژنە موورەللیدی عیشق و ژنیشە عەشق نەواز
ژنە کە تاری ڕوبابی حەیات ئەکا تەهزیز !
سەمایی واسیعی دڵ گەر لە ژن بکەی خاڵی
تەجەللیاتی بەدائیع غروب ئەکا ، دەیجوور
بەسەر سەمایی تەهی دا گوشاد ئەکا باڵی
لە کەوکەبی ئەمەلت ون ئەبێ تەبەسومی نور! (26)

بە پێی بە دواداچوون و پیاچوونمان بە ناو دونیای شیعری کوردی ، دەتوانین ئەوە بڵێن کە شاعیرانی بەگشتی و گۆران بەتایبەتی ، جوانی ئافرەت کانگای هەموو شت بووە لای و جوانی سروشت هەر لە جوانی هەر ئەوینی لە جوانی ئافرەتەوە بووە .

ڕەفیق حیلمی لە بارەی گۆرانەوە بۆ ئەم مەبەستە دەڵێت : ((هەست بەوە ئەکا ، کە جوانی ئافرەت کانگای هەموو جوانییەکانی تەبیعەتە وە ئیلهامی جوانی ئافرەت هەست بەوە ئەکرێ کە لە تەبیعەتدا جوانی هەیە))(27).

مامۆستا عەلائەددین سەجادی لە کتێبی ئەدەبی کوردی و لێکۆڵینەوە لە ئەدەبی کوردی دەڵێت : ((گۆران ئەیەوێ لە وەسفی دیمەنی جوانیی ئافرەت وەیا ئافرەتێك بکا ، بە سەرە پیا دێتە خوارەوە و ئەو شتە جوانانە کە بەلای ئەو و سروشتەوە جوانن و چاوی پیان کەوتووە ئەیانهۆنێتەوە بۆ ئەوە لە ئەنجام دا بێتە سەر جوانیی مەبەستەکەی ! هەروەها سەجادی دەڵێت : ((گۆران توانی ئەدەب هەڵبگێرڕێتەوە ، ڕووپەڕەی کلاسیك بداتە لاوە و بیکا بە ڕۆمانتیك ! . وەکوو لەم پارچە هۆنراوەی دا سەیر ئەکەین لە کاتێکا کە لە ژێر ناوی ((ئافرەت و جوانی))دا نیازەکەی دەر ئەبڕێ و ئەڵێ :

بە ئاسمانەوە ئەستێرەم دیوە
لە باغچەی بەهار گوڵم چنیوە
شونمی درەخت لە ڕووم پڕاوە
لە زەردەی زۆر کەل سەرنجم داوە
پەڵکە زێڕینەی پاش بارانی زۆر
چەماوەتەوە بەرانبەر بە خۆر))(28).

مامۆستا جەعفەر لە کتێبی مێژووی بیری کوردی دەڵێت : ((گۆران لە سییەکاندا شەقڵی نەتەوەیی بە شیعرەکانیەوە دیارە ، بەشێکی تریان زۆر ڕۆمانتیکی وناسکن ، کەچی شاعیر لە تەمەنی (٤٥) بۆ سەرەوە وەکو ئەندامێکی حیزبی ئایدلۆجیا و دروشمی حیزبی دەکاتە بابەتی

شیعر ، هەرچەند من دڵنیام شاعیر بەپێچەوانەی چێژ و سەلیقەی شیعریی و ئیستێتیکی و تەکنیك و سەبکی تایبەتی خۆیەوە شیعری نووسیوە !؟))(29) .

گەر بێت و چاوێك بخشێنینە شیعرە کلاسیکییەکانی گۆران دەبینین زۆر کەمن و کاریگەری شاعیران نالی و سالم و کوردی بەسەریەوە ئاشکران و ماوەیەکی کورت بەو شێوە و ڕێبازە شیعری گووتوە ، شیعرەکانی تری ڕۆمانتیکین ، لەبەر ئەوەی ئینگلیزی زانیوە سەرچاوە و تیۆری لەسەر ڕۆمانتیکی خوێندووەتەوە ئاگای لە گۆڕانکارییەکانی دنیای ئەدەب بووە ، پەنای بردۆتە بۆ بەکارهێنانی کێشی خۆماڵی (پەنجەیی) و زیاتر بەکارهێنانی وشەی کوردی ڕەسەن و دوورکەوتنەوە لەبەکارهێنانی وشەی بیاگانە ، هەڵبەت فلکۆریی کوردیش بەتەواوەتی لە شیعرەکانی شاعیرانی ڕۆمانتیکی جێی خۆیان و ڕەنگدانەوەی هەبووە .

لە بارەی شیعری سروشت و جوانی ئافرەتەوە گۆران بەسەر کاروانی شاعیرانی سروشت و جوانی ئافرەت دەژمێردرێت بەرهەمی بەرز و نایابی لەم بوارە شیعرییە هەیە ، لەم ڕووەوە دکتۆر عیزەددین مستەفا ڕەسوول لە بارەی (گۆران)ەوە دەڵێت : ((گۆران ماوەیەکی زۆری لە تەمەنی شیعری خۆی بۆ ژن و جوانییەکەی تەرخان کردووە و لەو مەیدانەدا بەرهەمی زۆری هەیە و لە وەسفەکانیدا لە وێنەیەکی واقیعی جوانی ژن دەرناچێ و بەداهێنان و خوڵقاندنەوە ئەوەی کردووە و... گۆران کاراماترین کەسێکە کە وەسفی واقیعی چنی کردبێ))(30).

گۆران لە ڕووی خۆشەویستی بۆ نیشتمانەکەی دەستێکی باڵای هەبووە و ئەوینی بۆ نیشتمانەکەی کڵپەی سەندووە و نەکوژاوەتەوە و هەمیشە لەگەڵ ئامانجەکانی گەلەکەی بووە دژی ئیستعمار و داگیرکەر ، ئەوەتا بۆ بیرەوەری دووەمی ڕۆژی ٦ی ئەیلوول ، واتە لە ئەیلوولی ١٩٣٢دا ، بەم شێوەیە لە کارەساتەکەی بەر دەرکی سەرای سلێمانی دەدوێ :

هەزار و نۆسەد و سی بوو ، شەشی ئەیلوول کە ڕۆژ هەڵهات
غریوی ویستنی هەق کەوتە ناو شاری سلێمانی
هەڵۆ بەگ ئەو جووانەی پڕ دڵی بوو بوو وەتەن ئاوات
لە پێش جەمعێکەوە ، تا بەر سەرا ڕووی هەڵمەتی هانی
لەگەڵ یارانی ئەیووت : ئەی حوکوومەت ! تا نەکەی تەسبیت
حقووقی کوردەواری ، نایەوێ کورد ئینتیخابات
ئەوانەی بانگ کران و تۆ بە قووەت دەوریان ئەگریت
دەنی و قازانج پەرستن ، هیچ نەبێ پێیان موبالات (31)

ئەم شیعرەی گۆران لە ڕووی ناوەڕۆك و ڕوخسارەوە جیاوازی لەگەڵ شیعرەکانی شاعیرانی پێش خۆی هەیە ، گۆران لێرەدا بۆ شەهیدەکان ناگری ، بەڵکو دەوری شەهیدەکان و قارەمانێتییان پیشان دەدا و ئەوە دەردەخا کە ئەم ڕاپەڕین و هەڵسانە بۆ سوودی گشتیی نەتەوەی کورد بووە .

گۆران لە شیعرەکانیدا ڕێگای پێشکەوتن و پەرەسەندنی ژیان و گوزەرانی نەتەوەکەی بۆ خۆی کردۆتە ڕێبازی دەربڕینی خەم و پەژارە و ئەو نەهامەتیانەی بەسەر گەلەکەی هاتووە بە دەست دواکەوتوویی و تەنانەت داگیرکەران و ستەمکارانەوە دەنگی خۆی بەرز دەکاتەوە و دەڵێت :

بەری ڕەنجی عومری درێژ

گشت کەوتە لای ئارەق نەڕێژ

کردەم بردەی کومپانی بوو :

هەم ڕەنجم چوو ، هەم نەوتم چوو (32)

هەروەها د. مارف خەزنەدار لە شیکردنەوەی ئەم شیعرەی لای خوارەوەی گۆران دەڵێت : ((ئەگەر بێتو لە دوا ڕۆژدا ئەم دوو مەرجە لێك بدرێن کوردستانێکی ئاوەدان دروست دەبێت ، مەرجەکانیان یەکێکیان دەستکردە ، سازدان و بیناکردنی کۆمەڵێکی پێشکەوتوو بەختیار لایەنەکانی ژیانەوە ، ئەو جوانیە بێ هاوتاییەی سروشت داویەتییە ئەو خاکە ئەو کاتە ئاواتی زێڕینی گۆران دێتە دی .

بەڵێ ئەگەر بێتو ڕۆژی لە ڕۆژان

لە کۆشتاڵێك بدەین جوانی هەردووکیان

ئەو هەلە سەرانسەر ئەبێتە بەهەشت

لە لووتکەی شاخەوە تا پانی دەشت

کوردستان ، کوردستان کوردستانی جوان

ڕەگیش بێتە دی ئاواتی گۆران (33)

٣. ڕەنگدانەوەی خۆشەویستی (ئافرت و نیشتمان) لای عەبدوڵڵا پەشێو

خۆشەویستی ئافرەت : هەر لە کۆنەوە شیعر لە هەناوی ڕاچەڵەکین و سەرسامبوون و ترسی مرۆڤ لە دیاردەکانی سروشت و ئەم کەونە پان و بەرینە ئەوانەی دەوروبەری خۆی بوون لەگەڵیان دەژیا ، نەشونمای کردووە ، خۆشەویستی هەستێکی زیندووە و تایبەتە بە خودی مرۆڤەوە و هەر لە کۆنی کۆنەوە خۆشەویستی سەریهەڵداوە و لەگەڵ خودی مرۆڤ پەیدا بووە ، بۆیە گەڕانەوە بۆ بەهاکانی خۆشەویستی ئافرەت و نیشتمان بەتایبەتی لە شیعردا ڕەنگیان داوەتەوە . لە شیعری نوێدا هەندێ لە شاعیران کە باسی خۆشەویستی ئافرەت یان خۆشەویستی سروشتیان کردووە ، کە ئەمەش بەشێکە لە نیشتمانەکەی ، بابەتیانە نیگایان بۆ ئەو خۆشتەویستییە کردووە ناخیانی هەژاندووە و لە کانگای دڵەوە باس لەو خۆشەویستییە لە بن نەهاتوویان کردووە و لە شیعرەکانیان ڕەنگیان داوەتەوە و ئەو خۆشەویستییە هەر لە کۆنەوە لە ئەدەبیاتی کوردی بە گشتی و بەتایبەت لە شیعری کوردیی پانتاییەکی فراوانی گرتۆتەوە ، چونکە خۆشەویستی ئافرەت و نیشتمان بۆتە بنچینەی ئیلهام و خورپە لای شاعیران و لەم ڕووەوە شاعیرانی کوردیش ئەسپی خۆشەویستی خۆیان تاو داوە بە شیعری دڵڕفێن و ناسك باس لە ئافرەت و نیشتمانیان کردووە .

لە شیعرەکانی قۆناغی ساڵانی پەنجاکان و بەدوادا ، ئافرەت وەك مەسەلەیەکی دیار و گەورە لە شیعرەکانی شاعیرانی ئەو سەردەمانە دەرکەوتووە ، وەك ئەوەی بووبێتە خاوەنی هەڵوێستی خۆی و خواست ئیرادەی بەدەستی خۆی بێت ، بەو شێوەیە ڕەنگی دایەوە لە شیعری شاعیراندا و بووە بەشێك لە واقیعی نەتەوە یا کۆمەڵگا و بەشداری کردنیان لە مەسەلەی خەباتی نەتەوایەتی و چینایەتیدا ، بۆ گۆڕینی باری ژیانی کۆمەڵگا و ئاسوودەیی و دادوەری بۆ خەڵکی .

شاعیرانیش وەکو چینێکی هەست ناسك و هەستیار بە خەیاڵی ڕۆمانسییەوە هەموو سنوورەکان دەبەزێنن و گەر سەیری ئەدەبیاتی کوردیدا بکەین لەبارەی جوانی ئافرەتەوە ، ئەو ڕاستییەمان بۆ دەردەکەوێت کە ئەم بابەتە هەر لە کۆنەوە شاعیران بایەخێکی زۆریان بە ئافرەت داوە و لەم

مەیدانەدا بەرهەمێکی زۆر هەیە باس لە جوانی ، خۆشەویستی بۆ ئافرەت دەکەن . پەشێویش کە خاوەن هەست و سۆزێکی قووڵ و لەبن نەهاتووی پڕ خۆشەویستییە کە هەم لە ژیانی ڕۆژانە و هەم لە شیعرەکانیدا بەشێوەیەکی دیار و ئاشکرا ڕەنگی داوەتەوە، ئەوەتا خۆی دەڵێت :

درەنگ نییە
خۆشەویستم :
کە ژوورەکەم جێ دەهێڵێت
تیشکی خۆر لە ژوورەکەما
بوخچەی خۆی دەپێچێتەوە ،
هێڵی سەعات
خولی لە یاد دەچێتەوە
کە ژوورەکەم جێ دەهێڵی و لە لام دەڕێ ،
هەرچوار دەورم ، وەك دارەمەیت ،
هەستی سڕم دەگرێتە خۆی ..(*)

بۆیە د. مارف خەزنەدار بەم جۆرە باس لە خۆشەویستی پەشێو دەکات بۆ ئافرەت و دەڵێت : ((ڕەسەنایەتی پەشێو لەوەدایە کە بە دڵداری دەستی پێ کردووە ، چونکە ژیان بە دڵداری دەست پێ دەکات ، ئینجا بیرکردنەوە لە (بوون) ، (فەلسەفە) دەگرێتە خۆی ، هونەرمەندی سەرکەوتوو ئەو کەسەیە دڵداری و فەلسەفە لەگەڵ ئامانجی نەتەوایەتیدا بگونجێنێت ، پەشێو یەکێکە لەو شاعیرانە))[34].

یەکێ لەو خەسڵەتانەی لای زۆربەی پیاوان ئەوەیە ناتوانن خۆشەویستی خۆیان لە ناخ و دەروونـدا بشارنەوە ، پێچەوانەی بوغز و کینە ، کە لای ئافرەتان پێچەوانەی پیاوانە ، توانای شاردنەوەی خۆشەویستیان هەیە و ڕق و کینەیان بە ئاشکرا دەردەخەن ، لەوانەیە دابونەریتی کۆمەڵایەتی دەوری هەبێت لە شاردنەوەی هەستی خۆشەویستی لای ئافرەتان ، بیە دەبینین ئافرەت لە کۆمەڵگاکەمان پێش گۆڕینەوەی ئەڵقەی هاوسەرگیری ڕەگەزی بەرانبەری بە (کاك) بانگ دەکات ، لەم کۆپلە شیعرەی لای خوارەوەی پەشێو بەوپەڕی زەرافەتەوە باس لەو کچە دەکات کە خۆشی ویستووە و بە (کاك) بانگی دەکات :

کاك
شەرم مەکە !
بە ناوی ڕووت
ناوم بێنە پڕ بە گەرووت
با لە یەکتر ئاشکرا بین
تا کەی لە ناو ئاگرا بین ؟
ئەتۆ خوشکی ، ئەمن کاکم
خۆشەویستی دەروون پاکم [35]

هەروەها فرە ژنی لای پەشێو زۆر بە ڕوونی لە سەرەتای شێوە نووسینەوە دەردەکەوێت ، لە کاتێکدا بەڵێن بە یەکێك لەو ژنانە دەدات کە باسی هەموو ئەو ژنانەی بۆ بکات کە خۆشی ویستوون و لە شیعری (ئەلبوم) دەڵێت :

لەو ڕۆژەوە گفتم دایتێ
لە سۆراغی ئەلبۆمکدام ، کەوا تۆیی
وێنەی هەموو ئافرەتانی
ئەم جیهانە بگرێتە خۆی ! (36)

لەبەر ئەوەی زمانی شیعر زمانی هێما دەروونیەکانە ، پەشێو ئەوەی لە ناخی دڵیدا جوڵاوەتەوە و هەستی پێکردووە ، زام و ناسۆر و حەسرەت و کەف و کوڵی دەروونی دەقۆزێتەوە بۆ ناو شیعرەکانی ، هەر لە ڕێگای شیعرەکانیەوە هەست و سۆز و تاسە و خورپەی دڵی بە دنیای دەرەوە دەناسێتەوە و ئەوەی لە ناخی دەروونێتی هەموو دێنە گۆ ، ئەوەتە دەڵێتێ :

هەم تۆم خۆشدەوێ ... هەم ئەویش
کە من تەنیا جارێك بژیم
هەم تۆم خۆشدەوێ ، هەم ئەویش
کە من تەنیا جارێك بژیم
نە تیشکی ڕۆژ دەتۆرێنم
نە تریفەی مانگە شەویش
ئەگەر دووجار ژیابام :
خۆشەویستم هەر تۆ دەبووی لە مەیانا
لەویتردا
بەڵام چبکەم !
کە من تەنیا جارێك بژیم
چارەم نیە
هەم تۆم خۆشدەوێ ، هەم ئەویش
هەم تیشکی ڕۆژ دەپەرستم
تریفەی مانگەشەویش !

خۆشەویستی نیشتمان : پەشێو یەکێکە لەو شاعیرە ناودارانەی کورد زۆر جار بەوە ناسراوە کە زۆر نیشتمانەکەی خۆی خۆشەویستەووە و هەمیشە لە شیعرەکانی بەرگری لە خاك و نیشتمانەکەی کردووە ، لە هەر سەردەم وەختێکدا مەترسی لەسەر نیشتمان هەبوایە ، پەشێو بێدەنگ نەبووە و لە ئاست ئەو پرسە چارەنووسسازانەی نەتەوەکەی قەڵەمی کارا بووە و داوای کردووە بەرەنگاری دوژمن ببنەوە و کوردستان لە دوژمنان پاك بکەنەوە ، پەشێو نیشتمانەکەی خۆی خۆشویستووە و بەردەوام میللەتەکەی وشیارکردۆتەوە لە پیلان و دەسیسەی ناحەزان و هەستی خۆشەویستی خۆی بۆ نیشتمانەکەی دەربڕیوە و گەلێ جاریش دووچاری لێپێچینەوە و گرفت بووە ، پەشێو لە خۆشەویستی نیشتمانەکەی ئاوەها دێتە گۆ :

نیشتمان
بەهەشت و دۆزەخ بۆ من تازە نین

هاوكات و هاوجێ
ئەویشم دیوە ، ئەمیشم دیوە :
نیشتمانی من ، لەوەتی هەیە ،
بەهەشتە و دۆزەخ دەوری تەنیوە ![*]

لەبارەی هەڵویستی کوردایەتی و دەنگی نەتەوەیی شاعیر پەشێو ، محەمەد خدر مەولوود دەڵێت : ((پەشێو لە نێوان شاعیرانی هاوتەمەنی خۆی لە نێو دەنگی شاعیران (شێرکۆ بێکەس و جمال شارباژێڕی و سەعدولاّ پەرۆش) و دواتریش (سامی شۆڕش و لەتیف هەڵمەت) و هتد ... لە کۆتایی شەستەکان دا و دواتریش لە ساڵانی (١٩٧٠ ـ ١٩٧٤) جەنگی داهێنەرانەی شیعری نەتەوەی کوردیمانە))[37].

پەشێو هەر لە سەرەتای ژیانی دا پەیوەندی بە ڕێکخراوە سیاسیە کوردییەکانەوە کوردووە و خۆی دەڵێت لە ساڵی (١٩٦٣) پەیوەندی بە یەکێتی قوتابیانەوە کردووە و مەیلی کوردایەتی لای چەکەرەی کردووە .

د. شکریە ڕەسوول لەم بارەیەوە دەڵێت : ((پەشێو شاعیرێکی کوردستانیە ، دەڕوانێتە کورد ، دەڕوانێتە کێشەی ، دەڕوانێتە خۆشەویستی ، دەڕوانێتە جوانی ، پەشێو کورد هەموو ژیانیەتی و کوردستان هەموو سامانیەتی))[38] .

تەعریب
بارکەن ، بڕۆن
زەوی ئێمە
دانی ئێوەی لێ شین نابێ
میرگەکانمان
لە ژێر پێی گاڕانەکەتان وەك ئاگرن ...
تا دار تووشمان یاخی دەبن ، جولانەیەك بۆ منالْتان ڕاناگرن
بارکەن بڕۆن
بارکەن بڕۆن [39]

پەشێو بە دەنگێکی ڕوون و بەرز داوا لە عەرەبە هاوردکان دەکات خاکی کوردستان جێ بێڵن بۆ خەڵکەکەی و بە دەنگی بەرز و بوێرانە پێیان دەڵێت باربکەن و زێدی باووباپیرمان بەجێ بهێڵن خاکی کوردستان لێتان بێزارە و زەوی و زارمان پێتان ئاشنا نین .

لە شیعری (سەربازی ون) ، پەشێو ئەوەندە شارازایی بە نەهامەتی و ئەو بەدبەختییەی هاتووەتە سەر گەلەکەی لە کوشتن و بڕین و تالاّنکردن ، ئەو هەموو جەنگە سەپاوە و وێرانکاری و کیمیابارانەی کراوەتە سەر گەلەکەی لە هەموو گۆشە و کەناری خاکی کوردستان شەهید و سەربازی ون هەیە ، ئەمە حەقیقەتێکە و پەشێو جوانی وتووە :

سەربازی ون
وەفدێ دەچێتە شوێنێ
بۆ سەر گۆڕی سەربازی ون
تاجە گوڵینەیەك دێنێ

ئەگەر سبەی
وەفدێك بێتە ولآتی من
لێم بپرسیٚ
کوانیٚ گۆڕی سەربازی ون ؟؟
دەڵێم
گەورەم :
لە کەناری هەر جۆگەیی
لەسەر سەکۆی هەر مزگەوتیٚ
لەبەر دەرگای هەر ماڵیٚ
هەر کڵیسەییٚ
هەر ئەشکەوتیٚ
لەسەر گابەردی هەر شاخیٚ
لەسەر درەختی هەر باخیٚ
لەم ولآتە
لەسەر هەر بستە زەمینیٚ
لەژێر هەر گەزە ئاسمانیٚ
مەترسە سەر داخە و تاجە گوڵینەکەت دانیٚ(*)

سەیری کەن چەند بوێرانە هانی نەتەوەکەی دەدا کە ڕاپەڕن ، هەڵسن هەڵۆ ئاسا بەرز بفڕن ، چل ملیۆن مرۆڤی کورد ، چل مەچەك و بازووی پۆڵایین ، بڕوانە چەند جوان دەڵێت :

هەستن هەڵۆی شاخان هەستن
لە هەستاندا ئێوە یەکن :
یەك بیر ، یەك ڕیٚ ، یەك مەبەستن ،
هەستن هەڵۆی شاخان ، هەستن !
چل ملیۆن ماچ ،
چل ملیۆن مەچەك و دەستن ،
هەستن ، هەڵۆی شاخان ، هەستن !(*)

(پەشێو)ی شاعیر خۆشەویستی نیشتمان و نەتەوەکەی ئەوەندە لا پیرۆزە هەمیشە بە سەربەرز و ویستی پلۆاینی لەقەڵەم دەدا و ئەگەرچی کارەسات و نەهامەتییەکی زۆری بەسەر هاتووە ، بەڵام هەمیشە و هەردەم وەکو درەخت قامەتی بەرز و خۆڕاگر بووە لە بەردەم باو بۆرانی زەمانە :

ناکەوین ئێمە وەکو درەختین
جار هەیە دەخەوین
دەخەوین وەکو شوانی جوای شەوین
بەڵام لە خەویشدا ... بەپێوەین
بە پێوەین ، ناکەوین !(*)

ئەنجام:

لە خوێندنەوە و پیاچوونەوە و لێکۆڵینەوە لە ژیان و بەرهەم و هەڵوێستی شاعیر (پەشێو) ، گەیشتینە ئەم ئەنجامانەی لای خوارەوە :

- (پەشێو) لە شیعرەکانیدا ئەوەمان بۆ دەخاتە ڕوو ، ئەو لە نێوان دوو دەریای گەورەی خۆشەویستیدا ژیاوە ، کە ئەویش خۆشەویستی بۆ (دڵدار و نیشتمان)ەکەیە و ئەمەش زەق لە

شیعرەکانیا ڕەنگیان داوەتەوە و خۆشەویستەکەی هەمیشە سەرچاوەی سەرەکی شیعرەکانی بووە ، لە خۆشەویستی نیشتمانیش هەمیشە لەگەڵ ئێش و ئازار و نەهامەتییەکانی گەلەکەی بووە و دایم لە ناخ و ویژدانیا ژیاوە .

ـ (پەشێو) جیاوازە لە شاعیرانی پێش خۆی ، چونکە زۆر زەق کێشەی سیاسی کورد لە شیعرەکانیدا ڕەنگیان داوەتەوە ، هانی هەموو چین و توێژێکی نەتەوەکەی دەدات بۆ ڕیسواکردنی سیاسی و داپلۆسینی داگیرکەران .

ـ لە ڕووی زمانەوە شیعرەکانی بە زمانێکی سادە و پاراو دەبڕیوە ، بە گشتی شیعرەکانی لە ئاستێکی هونەری بەرز و بالآیە .

ـ (پەشێو) ڕاستگۆیە لە دەربڕینەکانی و شیعریش بۆ هیچ مەبەستی تایبەتی و دوور لە لایەنی دڵداری و کێشەی سیاسی کورد نەوتووە .

ـ لە شیعرەکانیدا هەست بەوە دەکەین کە پەیام بەسەر ڕووخساردا زاڵە .

ـ جوانی ئافرەت بە تەنها نەبۆتە هۆی شیعرە دڵدارییەکانی ، بەڵکو بووەتە خاڵێکی بەهێز و پاڵنەر بۆ دەست پێکردنی بە شیعر نووسین و کاری لە دەروونی کردووە و بە جدی شیعری پێ دەوڵەمەند کردووە .

پەراوێزەکان:

(١) د. نعيم حسن البياتي ، الشعر بين الفنون الجميلة ، مطبعة دار الكتب العربي للطباعة والنشر ، القاهرة ، ١٩٦٨ ، ل ١٢ .

(٢) د. شکریە ڕەسول ، ئەدەبی کوردی و هۆنراوەکانی ئەدەب ، چاپخانەی خوێندنی بالآ ، چاپی یەکەم ، هەولێر ١٩٨٩ ، ل ١٣ .

(٣) هۆراس ، هونەری شیعر ، وەرگێڕانی : حمید عزیز ، چاپخانەی (الزمان) ، بغداد ، ١٩٧٩ ، ل ٣٠ .

(4) هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل ٣٠ .

(٥) سەرضاوةي ثيَشووتر، د.شكرية رِةسول، ل١٧.

(٦) سەرچاوەی پێشوو، ل ١٤ ـ ١٥ .

(٧) بڕوانە : مجيد محمود مطلب ، شیعر و فەلسەفە ، وەرگێڕانی : فوئاد مجید میسری ، بەغدا ، ١٩٧٨ ، ل ٧ .

(٨) بڕوانە : نبیلە ابراهیم ، ئەفسانە ، وەرگێڕانی محمد بەدری ، دەزگای ڕۆشنبیری و بلاْوکردنەوەی کوردی ، بەغدا ، ل ١٤ .

(٩) ئاخاوتنێکی گەرم .. نزیکی سەهۆڵبەندانی قوتبی ژووروو لەگەڵ شێرکۆ بێکەسی شاعیردا ، گۆڤاری ئێستا ، ژمارە ١٨ ، سلێمانی ، ١٩٩٩ .

(١٠) عبدالله عباس ، ئاوەها دەرگام کردەوە ، دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی ، ل ١٧ ـ ١٨ .
(١١) کورتە ژیانی پەشێو لە ئەنتەرنێتەوە .
(١٢) شەرمین ئیبراهیم عەزیز ، پەشێو تازکردنەوە لە شیعری کوردیدا ، چاپی یەکەم ، هەولێر ، ساڵی ٢٠٠٦ ، ل ١٨٤ .
(١٣) سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٨٤ .
(١٤) محمد خدر مەولود ، دۆسیەی عەبدوڵا پەشێو ، گۆڤاری کاروان ، ژ ١٦٨ ، چاپخانەی سەردەم ، سلێمانی ، ل ٦٥ .
(١٥) هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ل ٦٥ .
(١٦) یوسف ابو الفوز ، دیدارێك لەگەڵ شاعیر عەبدوڵڵا پەشێو ، گۆڤاری (الثقافة الجديدة) ، بەغدا ٢٠١٤ ، ژ ٣٧٠ ، لە ئەنتەرنێتەوە وەرمانگرتووە .
(١٧) هەمان سەرچاوە ، ل ١٨٦ .
(١٨) دەشنێ ڕەووف ، دیدار لەگەڵ لەتیف هەڵمەت ، جێگای پەشێو لە ساڵانی حەفتاکان ، سلێمانی ٢٠١٠/٢/١٢ .
(١٩) محمد خدر مولود ، دیدار لەگەڵ پەشێو ، گۆڤاری ڕامان ، چاپخانەی سەردەم ، سلێمانی ، ساڵی ٢٠٠٢ ، ژ ٧٨ ، ل ٨٥ .
(٢٠) محمد خدر مەولود ، دۆسیەی عەبدوڵا پەشێو ، گۆڤاری کاروان ، ژ ١٦٨ ، چاپخانەی سەردەم ، سلێمانی ، ل ٦٨ .
(٢١) عەبدوڵا پەشێو ، هەسپم هەورە و ڕکێفم چیا ، بەرکوڵی دیوانی شیعری ، چاپی سێیەم ، چاپخانەی هێڤی ، هەولێر ، ٢٠٠٥ ، ل ٣٩٧ .
(٢٢) عەبدوڵا پەشێو ، بروسکە چاندن ، چاپی دووەم ، چاپخانەی ڕۆشنبیری هەولێر ، ساڵی ٢٠٠١ ، ل ٥ .
(٢٣) ئەحمەد میرە ، دیدار لەگەڵ پەشێو ، هەولێر ، ڕۆژی ٢٠٠٢/١١/٩ .
(*) لە هەندێ سەرچاوە لە دایکبووی (١٩٤٧) نووسراوە !
(٢٤) یوسف ابو الفوز ، دیدارێك لەگەڵ شاعیر عەبدوڵڵا پەشێو ، گۆڤاری (الثقافة الجديدة) ، بەغدا ٢٠١٤ ، ژ ٣٧٠ ، لە ئەنتەرنێتەوە وەرمانگرتووە .
(٢٥) جەمال غەمبار ، توێژینەوەی سایکلۆژیی لە داهێنانی شیعردا ، گۆڤاری ڕۆژی کوردستان ، بەغدا ، ژ ٧٥ ، ساڵی ١٩٨٧ ، ل ٤٦ ـ ٤٧ .
(٢٦) گۆران ، بەهەشت و یادگار ، چاپخانەی معارف ، بەغدا ، ل ٨٧ .
(٢٧) ڕەفیق حیلمی ، شیعر و ئەدەبیاتی کوردی ، بەرگی دووەم ، ل ١٦١ .
(٢٨) علاءالدین سجادی ، ئەدەبی کوردی و لێکۆڵینەوە لە ئەدەبی کوردی ، چاپخانەی مەعارف ، بەغدا ، ساڵی ١٩٦٨ ، ل ٣٢١ .

(٢٩) مامۆستا جەعفەر ، مێژووی بیری کوردی ، لە بڵاوکراوەکانی دیداری جیهانیی مەولانا خالید ٣ ، چاپخانەی مەولانا خالید ، سلێمانی ، ٢٠٠٩ ، ل ٥٢٠ .

(٣٠) د. عزالدين مصطفى رسول ، الواقعية فى الادب الكردى ، ل ١٨٥ .

(٣١) گۆڤاری ڕۆژی نوێ ، سلێمانی ، ١٩٦٠ ، ژ ٦ ، ساڵ ١ ، ل ٦٧ ـ ٦٨ .

(٣٢) مارف خەزنەدار ، مێژووی ئەدەبی کوردی ، دەزگای ئاراس ، چاپی شەشەم ، چاپخانەی پەروەردە ، هەولێر ، ساڵی ٢٠٠٦ ، ل ٥٩٨ ـ ٥٩٩ .

(٣٣) هەمان سەرچاوە .

(*) لە ئەنتەرنێتەوە .

(٣٤) محەمەد خدر مەولوود ، دۆسیەی عەبدوڵلا پەشێو ، گۆڤاری کاروان ، ژ ١٦٨ ، ل ٤٦ .

(٣٥) سوارە نەجمەددین ، گەشبینی چاوەنوارِی گەڕانەوە لە شیعری پەشێودا ، گۆڤاری هەنار ، ژ ٧١ ، بەڕێوەبەرایەتی چاپ و بلاوکردنەوەی سلێمانی ، ساڵی ٢٠١١ ، ل ٥١ .

(٣٦) عەبدوڵلا پەشێو ، پشت لە نەوا و ڕوو لە کرێوە ، چاپی سێیەم ، چاپخانەی گشتی هەولێر ، ل ٣٥٥ .

(*) لە ئەنتەرنێتەوە .

(٣٧) محەمەد خدر مەولوود ، بیرەوەری ، گۆڤاری میدیا ، ژ ١٢٨ ، ساڵی ٢٠٠٢ ، ل ٩ .

(٣٨) د. شکریە ڕەسووڵ ، گۆڤاری کاروان ، ژ ١٦٨ ، هەولێر ، ٢٠٠٢ ، ل ٥٥ .

(٣٩) عەبدولا پەشێو ، هەسپم هەورە و ڕکێفم چیا ، ل ٢٥٥ .

(*) لە ئەنتەرنێتەوە .

(*) لە ئەنتەرنێتەوە .

(*) لە ئەنتەرنێتەوە .

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان : کتێب :

١ـ خورشید ڕەشید ، ڕێبازی ڕۆمانتیك لە ئەدەبی کوردیدا ، چاپی یەکەم ، بەغدا ، ساڵی ١٩٨٨ .

٢) د. شکریە ڕەسول ، ئەدەبی کوردی و هۆنراوەکانی ئەدەب ، چاپخانەی خوێندنی باڵا ، چاپی یەکەم ، هەولێر ١٩٨٩ .

٣ ـ د. کامل حەسەن بەسیر ، وێژەی کوردی و ڕەخنەسازی ، ئەمێنداریێتە گشتی ڕۆشنبیری و لاوانی ناوچەی کوردستان لەچاپ دراوە ، بەغدا ، ١٩٩١ .

٤ـ لاوك و پەیام ، گۆران ، چاپخانەی کامەران ، سلێمانی ، ساڵی ١٩٦٩ .

٥ـ مارف خەزنەدار ، مێژووی ئەدەبی کوردی ، دەزگای ئاراس ، چاپی شەشەم ، چاپخانەی پەروەردە ، هەولێر ، ساڵی ٢٠٠٦ .

٦ ـ مێژووی بیری کوردی ، مامۆستا جەعفەر ، لە بڵاوکراوەکانی دیداری جیهانیی مەولانا خالید ٣ ، چاپخانەی مەولانا خالید ، سلێمانی ، ٢٠٠٩ .

گۆڤارە کوردییەکان

١ـ گۆڤاری ئێستا ، ژمارە ١٨ ، سلێمانی ، ١٩٩٩ .

٢ـ گۆڤاری زانکۆی سلێمانی ، بەشی B ، د. عثمان عبدول بەرزنجی ، جوانی و ڕەنگدانەوەی لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا سلێمانی ساڵی ٢٠١٠ ، ژمارە ٢٧ .

٢ـ گۆڤاری زانکۆی سلێمانی، بەشی B ، د. محمد دلێر أمین میسری ، زمانی شیعرو زمانی ڕۆژنامەنووسی ، هێڵی لەیەکچوون و جیاوازی ، سلێمانی ساڵی ٢٠٠٩ ، ژمارە ٢٦ .

٣ـ گۆڤاری زانکۆ ، د. محمد دلێر أمین میسری ، لێچوون و جیاوازی شیعر و پرۆسەی پەیوەندیکردن ، زانکۆی سەلاحەددین ، هەولێر ، ژ ٤٣ ، ساڵی ٢١ .

٤ـ نووسەری کورد، ئافرەت وجوانی لە شیعری گۆراندا، کەمال مەمەند، بەغدا، ١٩٧٩، ژ ١.

٥ـ گۆڤاری کۆلێجی ئەدەبیات ، شیعری سیاسی کوردی لە کوردستانی عیراق دا ، د. مارف خەزنەدار ، بەغدا ١٩٧١ / ١٩٧٢ ، ژ ١٥ .

٦ـ گۆڤاری ڕۆژی کوردیتان ، شیعر و شاعیر ، ئاوات کامیل ، بەغدا ١٩٨٧ ، ژ ٧٥ .

سەرچاوە عەرەبییەکان

١ـ الحداثة ، مالكم برادبري وجيمس ماكفارلن ، بغداد ١٩٨٧ ، ج ١ .

٢ـ شعر الشاعر الكردي المعاصر عبدالله گۆران ، تأليف حسين علي شانؤف ، ترجمة شكور مصطفى ، وزارة الاعلام ، مديرية الثقافة الكردية العامة ، من منشورات مجلة المثقف الجديد الكردية ، مطبعة دار الجاحظ ، بغداد ١٩٧٥ .

٣ـ كمال غمبار ، عبدالله گۆران رائدا لحركة تجديد الشعر الكردي ، دراسة نقدية مقارنة ، اربيل ، ٢٠٠٨ .

٤ـ د. نعيم حسن البياتي ، الشعر بين الفنون الجميلة ، مطبعة دار الكتب العربي للطباعة والنشر ، القاهرة ، ١٩٦٨ .

٥ـ مجلة المعرفة / العدد ٢٠٤ ، السنة السابعة عشرة ، دمشق .١٩٧٩

٦ـ مجلة الثقافة الجديدة ، لقاء مع الشاعر عبدالله پەشێو ، يوسف ابو الفوز ، بغداد ٢٠١٤ ، العدد ٣٧٠ .